

Introduction

The first half of the 20th century was a period of vital importance in the history of Polish culture. It included the 20 years of independence, spanned between the two World Wars. The aspiration to harmonize diverse traditions with modernity in the re-emerging Polish state encouraged dynamic development of artistic life. A peculiar case was the Polish eastern frontier, where the richness of the historical heritage of various communities, which had coexisted for centuries, created a flourishing original culture; this culture was set to perish irretrievably in the storm of history.

In the shadow of spectacular changes and the accompanying conflicts, a realization grew that it was necessary to introduce works of religious art in the reality of the modern society, and to leave the church walls and the narrow circle of ecclesiastical patrons. In most cases, they held conservative views on the form of sacred art, which imposed restrictions on the creativity of artists. Owing to some steps taken towards those goals, religious art was, for a few decades. Present in the official circulation of art, until – after the pause caused by the World War – it was nearly pushed into oblivion in the real-socialist state, and functioned only on a semi-legal basis.

A considerable role in the theory and practice of religious art of that time was played by exhibitions and contests, the aim of which was, primarily, to evoke the interest of distinguished artists in specific artistic activity addressed at the Church, and secondly, shaping the aesthetic sense of priests and the whole community of believers. This issue is examined in the article by Joanna Wolańska. In her discussion of a range of exhibitions and the accompanying opinions of critics, artists and clergymen, the researcher from Krakow shows the evolution of postulates and expectations, which was a manifestation of the desire to overcome the commonly observed, growing stagnation in this field of art. At the same time, this article is a perfect introduction to the issues connected with religious wall painting in Poland in the first decades of the 20th century. The Author offers a synthetic picture of the stylistic tendencies and changes of that time, recalling numerous artists and their most famous works.

Monumental religious painting of the Second Commonwealth of Poland is also the subject of the monograph article by Maciej I. Orzechowski. Presenting the paintings in the Basilian Greek Catholic

Wprowadzenie

Pierwsza połowa wieku XX to okres niezwykle istotny w dziejach kultury polskiej, obejmujący dwudziestolecie niepodległości spięte jak kłamrą cezurą dwóch wojen światowych. Dążenie do zharmonizowania różnorodnych tradycji z nowoczesnością w ramach odradzającej się państwowości polskiej prowadziło do dynamicznego rozwoju życia artystycznego. Szczególna sytuacja panowała na kresach Rzeczypospolitej, gdzie bogactwo historycznego dziedzictwa współistniejących ze sobą przez wieki różnorodnych społeczności owocowało rozkwitem oryginalnej kultury, którą wkrótce wichry historii miały bezpowrotnie unicestwić.

W cieniu spektakularnych przemian i towarzyszących im konfliktów narastała świadomość konieczności wpisania twórczości o charakterze religijnym w realia współczesnego społeczeństwa, wyjścia poza mury kościołów i wąski krąg duchownych mecenasów, reprezentujących w większości zachowawcze i krępujące kreatywność artystów poglądy na formę sztuki sakralnej. Dzięki działaniom podejmowanym na tym polu twórczość religijna zaistniała na kilka dziesięcioleci w oficjalnym obiegu sztuki, zanim po przerwie spowodowanej wojną, w państwie realnego socjalizmu, została niemal zepchnięta do niebytu i funkcjonowania na zasadach półlegalnych.

Niebagatelną rolę w teorii i praktyce sztuki religijnej tego czasu odegrały wystawy i konkursy, których celem było zainteresowanie wybitnych artystów specyfiką działalności twórczej na rzecz Kościoła oraz formacja estetyczna księży i szerokich rzesz wiernych. Artykuł Joanny Wolańskiej poświęcony jest właśnie tej tematyce. Omawiając kolejne przedsięwzięcia wystawiennicze i towarzyszące im wypowiedzi krytyków, artystów czy duchownych, krakowska badaczka zaprezentowała ewolucję postulatów i oczekiwań świadczącą o pragnieniu przewyciężenia narastającego i dostrzeganego powszechnie zastoju w tej dziedzinie sztuki. Artykuł stanowi zarazem doskonale wprowadzenie do zagadnień związanych z kościelnym malarstwem monumentalnym w Polsce pierwszych dziesięcioleci XX wieku. Autorka w syntetyczny sposób przedstawiła ówczesne tendencje i przemiany stylistyczne, przywołując licznych twórców oraz ich najgłośniejsze realizacje.

Monumentalnego malarstwa sakralnego w II Rzeczypospolitej dotyczy również monograficzny artykuł Macieja I. Orzechowskiego. Prezentując malowidła cerkwi Bazylianów w Żółkwi, autor omawia frapujące zderzenie ikonografii typowej dla Kościoła łacińskiego

z rozwiązaniami stosowanymi w świątyniach wschodniego chrześcijaństwa. Powstaniu malowideł towarzyszyły perturbacje związane z narastającym konfliktem polsko-ukraińskim, a trudna historia zakonu i samej świątyni, położonej na kulturowym pograniczu, przyczyniła się do powstania niezwykle interesującego zespołu dekoracji malarskich.

Kolejne dwa artykuły, które oddajemy w ręce Czytelników, poświęcone są mało znanym reprezentantom polskiej sztuki witrażowej 1. połowy XX wieku: Irena Kontny omawia prace śląskiego artysty Fryderyka Romańczyka, wskazując na jego związki z twórczością Wyspiańskiego, natomiast Danuta Czapczyńska zebrała podstawowe fakty związane z działalnością niesłusznie dziś zapomnianych warszawskich pracowni witrażowniczych – Franciszka Białkowskiego i Władysława Skibińskiego. Częsta obecność na łamach „Sacrum et Decorum” artykułów poświęconych malarstwu witrażowemu odzwierciedla dający się zauważyć w ostatnich latach postęp badań nad tą dziedziną twórczości. Intensyfikację prac badawczych należy wiązać z prężną działalnością Stowarzyszenia Miłośników Witraży „Ars Vitrea Polona”, którego członkiniami są obie autorki, oraz z imponującym projektem realizowanym przez Corpus Vitrearum Polska.

Joanna Wolańska w artykule inicjującym niniejszy tom odnotowuje apele przewijające się w dyskusji o polskiej sztuce sakralnej lat 30. minionego stulecia, by zamówienia kościelne kierować do artystów wybitnych, niezależnie od ich światopoglądu. Głosy te były antycypacją słynnego apelu do twórców sformułowanego we Francji przez o. Couturiera już po II wojnie światowej. Jedną z wielu odpowiedzi na to wezwanie była słynna kaplica w Ronchamp, której zróżnicowane i niejednokrotnie biegunowo odmienne sposoby odbioru i naukowej analizy omawia Cezary Wąs w artykule stanowiącym kontynuację rozważań rozpoczętych w poprzednim wydaniu „Sacrum et Decorum”.

Ostatnim prezentowanym tekstem jest omówienie prac renowacyjnych prowadzonych w kompleksie kościoła i klasztoru Karmelitów w Poznaniu w wieku XX (głównie po II wojnie światowej), przedstawione przez o. Benignusa Wanata.

Niniejszy tom – obszerniejszy niż poprzednie – zawiera mniej artykułów, co z pewnością nie ujdzie uwagi stałym Czytelnikom. Sądzymy jednak, że żądanie skrócenia tekstów odbiłoby się niekorzystnie na ich wartości merytorycznej. Mamy nadzieję, że Czytelnicy podzielą naszą opinię.

Tradycyjnie już składamy podziękowania władzom Uniwersytetu Rzeszowskiego, firmie ASSECO Poland oraz Prezydentowi Miasta Rzeszowa, to dzięki ich wsparciu możliwe było bowiem wydanie kolejnego rocznika naszego pisma.

Redakcja

church in Zhovkva, the Author discusses an intriguing clash between the iconography typical of the Latin Church and the solutions applied in the churches of Eastern Christendom. The painting works were carried out in an atmosphere of agitation, connected with the intensifying Polish-Ukrainian conflict, and the difficult history of the Basilian Order and the church itself, located on the cultural frontier, resulted in the creation of a particularly interesting series of paintings.

The next two articles presented are devoted to little-known Polish stained-glass makers of the first half of the 20th century. Irena Kontny discusses the works of the Silesian artist Fryderyk Romańczyk, pointing out his associations with Wyspiański's work, while Danuta Czapczyńska presents introductory facts about the activity of the unjustly forgotten Warsaw studios of stained-glass producers, Franciszek Białkowski and Władysław Skibiński.

The fact that articles on stained-glass painting are so often published in “Sacrum et Decorum” reflects marked progress in the research on stained glass in the recent years. Intensification of the research work should be attributed to the energetic activities of the Association for Stained Glass Art “Ars Vitrea Polona”, of which both Authors are members, and to the impressive project that is being realized by Corpus Vitrearum Polska.

In the article opening this volume, Joanna Wolańska recalls the appeals that were constantly reappearing in the discussion on Polish religious art of the 1930s, that Church orders should be commissioned to distinguished artists regardless of their worldview. Those proposals anticipated the famous appeal to artists, formulated by Father Couturier soon after the Second World War. One of many responses to his appeal was the famous Chapel of Ronchamp; diverse and often polarized ways in which it is received and the accompanying scientific analysis are discussed by Cezary Wąs in his article, which is a continuation of the reflections published in the previous volume of “Sacrum et Decorum”.

The last text presented in this volume, by Father Benignus Wanat, is a discussion of the renovation works conducted in the 20th century (mainly after the Second World War) in the Carmelite church and monastery complex in Poznań.

The present volume, though larger than previous examples, contains fewer articles, which cannot escape the attention of our faithful readers. However, it is our opinion that our demand that the texts should be shortened would bear negatively on their subject-related content. We do hope our Readers will share this opinion.

Traditionally, we express our gratitude to the authorities of the University of Rzeszów, ASSECO Company in Poland, and the President of Rzeszów. It is thanks to their support that the publication of the new volume of our journal has been possible.

The Editors

Translated by Anna Ścibor-Gajewska